

Budai Balogh Sándor:

Bartók Béla és Szabó Dezső egymásról

A korszak két géniusza között nem volt látványos barátság. Nem találkoztak a Centrálban vagy

a Philadelphiában. Nem keresték egymás társaságát, de tudtak egymásról, nyilvántartották a másik sorsát. A rendkívüli nehéz sorsát. Szabó Dezső – a saját vallomása szerint – először csak 1937. november 13-án látta Bartók Bélát a Zeneakadémia estjén. Füzetében erről így számol be:

TAVASZI ÜNNEP A ZENEAKADÉMIÁN

... Az este legnagyobb benyomása rám – annyi nagy benyomás között – Bartók: Elmúlt időkből c. alkotása volt. (...) Maga Bartók is részt vett a műsorban. Most láttam először, ami nagy szégyen volna, ha nem volna annyi kutyaságos alibim. Szép géniusz-fejét kicsiny, törekeny test hordja. De amint játszani kezd s démoni szárnyait felveri a Szellem: óriást látsz a zongora előtt, aki az emberré niagarázó élet legmélyebb hangjait küldi feléd. Micsoda mennyei Jóvátételi Bizottság szavazta meg számunkra e két roppant biztatást: Bartókot és Kodályt e mohácsivészes mocsaras napokban?...

A Szabó Dezső Füzetekben huszonnyolcszor ír Bartók Béláról – mindig a legnagyobb elismeréssel és haragos követeléssel: „Megkérdem, hogy a Bartók és Kodály roppant történelmi jelentőségű munkássága megkapta azt a támogatást s a közoktatásban azt a központi helyet, melyet a jövő magyar pszichéi érdekében meg kellene kapnia?” (Füzetek . 4-5.)

De már tíz évvel hamarabb a Magyar Hírlap 1927. szeptember 18-i számának hasábjain a kor kultúrpolitikájához szólva ezt írja le: „Népzenénk, népdalunk az emberiség legsajátosabb kultúrértékei közé tartozik, jó jelek mutatják (Bartók, Kodály), hogy alapja lehet egy sajátos fejlődésű magyar zeneművészetnek.”

1928 márciusában a Zenei Szemlében Szabó Dezső tovább ütötte a vasat: „Hangsúlyozva abszolút laikusságom a zene terén, a mártír önzetlenségű úttörők nyomán bátran rámutathatok, hogy a magyar zene fejlődése teljesen párhuzamos jelenség a magyar irodalommal. (...) A tizenhatodik századtól kezdve az ősz magyar zene, a magyar dal már irodalmunknak is: a lírának egyik alkotó tényezője lesz. Egyáltalában: a rokon művészetek egymásrahatását nagyobb figyelemmel kellene keresnünk, mint eddig. Bárhol bukkan föl az élethez a magyar psziché: nemzeti királyaink udvarában, a későbbi diákos műveltségű hegedűseinknél, a felekezeti, különösen kálvinista kollégiumokban, a kuruc költészetben: mindig és mindenütt az ősz-népi magyar zene és dal előretörését jelenti. (...) A mostani nagy kortársak (Kodály, Bartók) munkáin át mutassák meg egy kialakuló magyar zenei nyelv nagy ígérését. Mutassák meg, hogy a magyar népballada hogy szélesedhetik magyar operává, a gjados magyar népdalok magyar operetté, s a magyar népzene, az ősz magyar dal időtlen adottságainak továbbfejlesztésével hogyan lehet kifejezni az egész emberi öröm- és fájdalom-Niagarát.”

Akármennyit böngésszük a korabeli sajtót, Bartókék ügye mellé igen kevesen tették le – ilyen világos szavakkal – a garast. Ne tévedjünk: Szabó Dezső nem kampányszerűen támogatta Bartók és Kodály misszióját, és nem is azért, mert Kodálynak évfolyamtársa volt az Eötvös-kollégiumban, hanem mert szent meggyőződése volt a két kiváló zeneköltő elhivatottsága. Abban az időben nem jelentett előnyt – semmilyen szempontból – Bartókék törekvésének helyeslése. Igaz, hogy a két nagy zenefolklor-kutató munkássága pontosan beleillett Szabó Dezső magyarságkoncepciójába. Ezért írja Bajcsy-Zsilinszky Endre lapjában, az Előőrsben, hogy „...a Bartók – Kodály nagyszerű gyűjteménye, eltemetve a múzeumba várja, hogy jöjjön egy neonacionalizmus-mentes kultúrfőlny-miniszter, ki őt négyzetre emelje a világ elé.” (Neonacionalizmus. 1928. augusztus 5.)

Nemcsak cikkeiben és előadásaiban, de minden nyilatkozatában is Bartókék mellé állt. Ime egy a Heti Hírek 1936. január 21-i számából:

- Mit szól a „Bartók”-levélhez, amely affért robbantott ki a Kisfaludy Társaságban?

- A nagy zeneköltő pontosan, betűről-betűre azt tette, amit már valakinek meg kellett volna tennie. Gyalázatos dolog, hogy nálunk zenében, képzőművészetben és irodalomban, de máshol is mindig a másodrendű ügyesek érvényesülnek a politika analfabétáinak dús cirógatásában és a magyar szellem igaz elhivatottjaival az egész hivatalos világ közömbösen, vagy pláne ellenségesen áll szembe.

A korba helyezve az ilyen nyilatkozatokat, Bartók Béla jól tudta, hogy kik azok a kortársak, szellemek, akiket maga mellett tudhat. Személyes találkozások nélkül is elszakíthatatlan volt a kapcsolat. Megint a füzetekből idézek:

„Ha én most itt >>kritikára<< merészkednék a bemutatott Bartók-Kodály darabokkal szemben, olyan volna, mintha az erdőben csörtető medve disszertációt akarna mormogni a növényi sejtek kémiaijáról. (...) De egész bizonyos: nincs az a művészi megnyilatkozás, mely a benne rejlő humánus által ne tudna életemmé lenni. Bartóknak és Kodálynak olyan benyomások, olyan indítások, művészetemnek egy n-két olyan mozdulását köszönhetem, hogy minden hála és minden szeretet kevés azt megmondani. Így pld. a Gondviselés útjai című művem egész pszihikai ritmusát, előteremtésének mikéntjét, legbelsőbb szerkezetét Bartók egy véletlenül hallott darabjának köszönhetem, melynek máig sem tudom a címét. ...Micsoda nagy ajándék, micsoda végtelen vigasztalás az, hogy ez a két nagy művész a mai sáros és fekete napokban adatott a magyarságnak. Róluk igazán el lehet mondani: hogy új ezerévet alapoznak meg.” (1936. június hava)

E sorokat úgy kell értékelni, hogy a „mindenkit ledöfő, megmaró és kigúnyoló” Szabó Dezső írta. Valóban: a nagy tehetségek előtt (Ady, Móricz, Tóth Árpád, Juhász Gyula és Bartók Béla, Kodály Zoltán) készséggel hajtotta meg a fejét. Bartók Béla ugyancsak nagyra tartotta Szabó Dezsőt. Ez a tény kivüláglik a volt Szabó Dezső-titkár: Farkas Nándor emlékezéséből is.

„Különös érzés fogott el, mikor ott álltam Bartók előtt. (...) amikor közöltem vele, hogy Szabó Dezsőtől jövök, nagyon barátságosan betessékelt egy magyarosan berendezett nagy szobába... Elmondtam Bartóknak, hogy Szabó Dezsőnek az a kérése, a Mester szimbolikusan vegye meg A magyarság útja című kéziratot, örök áron, kétszáz pengőért, de a kézirat csak Szabó Dezső halála után adható ki... Elmondtam Bartóknak, hogy Szabó Dezső nem az összegre fekteti a súlyt, hanem hogy a kézirat olyan személynél legyen, aki számára a legmegnyugtatóbb, és akiről tudja, hogy a jövő számára megőrzi...

- Velem is azt csinálják, amit Adyval és Szabó Dezsővel csinálnak – panaszkodott Bartók -, engem is mellőznek... Azt üzenté Szabó Dezsőnek, hogy a kétszáz pengőt a feleségével elküldi a Philadelphia kávéházba.” (Farkas Nándor emlékezését később ifj. Bartók Béla helyesbítette. A megvásárolt kézirat címe helyesen: A végzet ellen. Új Tükör 1978. 4., 6. szám) A Széchenyi Könyvtár kézirtatárában őrzött Szabó Dezső árusítási könyv szerint Bartók Béla valóban A végzett ellen című kéziratot vásárolta meg kétszáz pengőért. (Az ügyletet 1929 végén bonyolították le.)

Nincs rá adat, hogy Bartók Béla a Szabó Dezső Füzetek előfizetője lett volna, vagy előadásait meghallgatta – akár egyszer is. Bár utóbbi lehetséges, mert Szabó Dezső többször tartott előadás-sorozatot a Zeneakadémia nagytermében. A műveit azonban jól ismerte – és értékelte.

1939 májusában Szabó Dezső hatvanadik születésnapját ünnepelték hívei. Ez alkalomból írta Bartók Béla levelét Szabó Dezsőnek.

Bartók Béla levele

Budapest, 1939. május 22.

Szabó Dezső úrnak!

Az Elsodort Falu 20. évfordulóján jól esik látnom,
hogy tisztelői Önt életének egyik nagy fordulóján szeretetük és
megbecsülésük jeleivel veszik körül.

Az ú. n. hivatalos köröknek immár közmondásos
közönye a magyarság egyetemes érdekeiért küzdők iránt – azt
hiszem – most is bebizonyította, hogy e szabály alól
nem ismer kivételt. Akit a választottság stigmájával sújtott
végzete, annak a kevés választottakon kívül nem is lehet
másra, tömegre számítani. Ezért nem lehet Önt sem a tömeg
kegyeltjének tekinteni, Adynak szerepe csak bevezető volt
a népi művészetek megbecsültetéséhez s a magyarságnak lassú

de biztos, szakadatlan, felemelkedést jelentő életharcát

betetőzte Ady s néhány kortársa működése. Ebben a nevelő munkában igen nagy része volt és van Önnek, aki regényeivel, novelláival s rengeteg sok tanulmányával, az egész magyar életre kiterjedő bírálataival több mint 30 éve mutat példát a bátor kiállásra s az öncélú magyarságnak, független nemzeti életnek kiküzdésére, féltékeny megőrzésére. Ez az utóbbi ma élet-halál kérdése ránk!

Szívből kívánom, hogy hosszú éveken át dolgozzék még a magyarság jövője érdekében, töretlen munkakedvvel és jó egészségben.

Igaz tisztelettel:

Bartók Béla

(A levél eredetije, betűhűséggel és azonos sorbeosztással, a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában található.)

E levél után másfél évvel Bartók Béla a fasizmus elleni tiltakozása jeléül Amerikába emigrál. 1945 tavaszán még felröppen a hír: Bartók Béla őrzi Szabó Dezső 2000 oldalas posztumusz művét, A magyarság útja címűt, de az újsághír nem bizonyult megalapozottnak.

Confessio 1981/1. szám

[Budai Balogh Sándor: „MEGTÖRÖM A VILLÁMOKAT”
– Tanulmányok, írások Szabó Dezsőről (48-51.o.);
Püski – Magyar Líra Bt. - Budapest, 2004.]

Olvass tovább: <http://bbs8.webnode.hu/bartok-bela-es-szabo-dezso-egymasrol/>

